

Др Никола Бабић

СЕЛО У ПОЛИТИЦИ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 1919. ДО 1929. ГОДИНЕ

У разматрању политике КПЈ према селу и сељаштву, у првој деценији њеног постојања и дјеловања, морају се имати у виду ставови и према такозваном аграрном и према сељачком питању, односно према проблемима аграрних односа и друштвено-политичке оријентације сељаштва, те борба Партије да оствари свој утицај на сељаштво. У нашој историографији, до сада, та питања нису добила адекватно објашњење. Зато ће и у овом раду бити могуће те факторе освијетлити само у најосновнијим оквирима, односно указати на оцјене КПЈ о положају села уопште, о економском положају сељаштва и о развоју класних односа на југословенском селу у том периоду. То, уосталом, н јесу најбитније претпоставке из којих је произлазила и политичка оријентација, борба сељаштва и његова улога у друштвеном напретку, односно у борби против капиталистичког система, заједно са радничком класом. У тим оквирима могуће је показати пропагандне и практично-политичке мјере и акције које је КПЈ у цјелини подузимила у борби за сељаштво као првог и најважнијег савезника пролетаријата.

Цјелокупна политика КПЈ према селу и сељаштву темељила се и позадуго носила обиљежје ставова формираних у међународном радничком покрету, односно социјалдемократији прије првог свјетског рата. Зато је нужно указати на њихове најбитније карактеристике, што ће онда олакшати приказивање и разумијевање еволуције политике КПЈ према селу и сељаштву у поменутом периоду.

I

Већ су идеолози и оснивачи научног социјализма Маркс и Енгелс јасно осјећали и указивали на то да се у борби за социјализам мора изаћи из оквира индустријског пролетаријата и у њу укључити и сељаштво. Маркс је, анализирајући искуства француске револуције 1848 – 1851. године, у *Осамнаестом бримеру Луја Бонапарте* указивао на то да је за остварење пролетерске револуције нужно остваривање савеза пролетаријата са сеља-

штвом, с којим би пролетерска револуција стекла »хор без кога би се њено соло пјевање у свим сељачким земљама претворило у лабудову пјесму«. ¹⁾ Он је непосредно пред смрт учио руски језик како би на извору свестраније сагледао проблеме аграрних односа и сељаштва уопште, у тада највећој европској сељачкој земљи. Енгелс се живо занимао првобитним облицима приватне својине и писао о *Сељачком рату у Њемачкој*, о положају сељаштва у Француској и Њемачкој и другим проблемима села. Обојица су, опет, стално пратили сељачке немире у Пољској и Ирској и уопштавали њихова искуства.

Међутим, последице смрти Маркса и Енгелса, у међународном радничком покрету се мијењају гледишта на питање села и сељаштва, као и на бројна друга питања, под утицајем јачања догматизма и ревизионизма. Један од најистакнутијих теоретичара Друге интернационале Карл Кауцки, у свом обимном дјелу: *Аграрно питање*, објављеном 1899. године, налази више подсмјеха и потцјењивања за земљишну реформу, сељачко газдинство и друге проблеме сељаштва, него озбиљног свестраног и објективног третмана тих значајних питања тога времена. Социјалдемократија периода Друге интернационале декларисала се, углавном, као поборник аграрне реформе, а не аграрне револуције. Аграрни проблем, сам по себи, социјалдемократи су стално и упорно апострофирали као главну запреку економског развоја, па према томе и развоја радничке класе, и само с тог аспекта заговарали његово рјешење. Зато је борба социјалдемократије за рјешење аграрног питања била сужена, лишена сваког радикализма и ослона на сељачке масе. Под утицајем догматског схватања о »чистој класној борби« и несхватања потребе да у сељаштву треба тражити савезника у борби за социјализам, па, на првом мјесту, и за рјешење аграрног питања – социјалдемократија је борбу за његово рјешење водила изоловано од антифеудалних и других покрета самих сељака. Тиме не желимо рећи да интересовања за село и сељаштво нигдје није било. И на југословенском подручју су, на примјер, Социјалдемократска партија Србије и Социјалдемократска странка Хрватске и Славоније вршиле извјесне политичке продоре на село, али су они били спорадични, везани за изборе или усмјерени међу пољопривредне раднике. Међутим, несхватање аграрног и сељачког питања у свој њиховој комплетности и повезаности са класном борбом радника одводило је социјалдемократе од интензивнијег и систематског политичког рада на селу, па су сељачке масе остајале под утицајем грађанских политичких снага и клерикализма, у чијој политици је доминирала национална и вјерска подвојеност и искључивост.

Крајем деветнаестог и првих деценија двадесетог вијека показало се да револуција не мора да избије најприје у високо развијеним капиталистичким земљама, гдје је радничка класа била најбројнија и најбоље организована у социјалдемократским и синдикалним организацијама, које су биле захваћене опортунизмом и реформизмом. Показало се, наиме, да европски запад нема монопол, па чак ни првенство у друштвеном преображају, како се раније мислило. Када се то има у виду, онда се тек може цијенити колико је била неизграђена и незрела политика социјалдемократије у питању села и сељаштва у аграрним земљама какве су, углавном, биле и све југословенске земље.

1) К. Маркс, Ф. Енгелс: *Изabrана дела*, том I, Београд 1951, стр. 91.

У њима се морала много енергичније заговарати аграрна реформа и друге мјере које ће највише одговарати потребама сељака и много више радити на подизању свијести сељака и њиховом оспособљавању да прихвате социјалистичке идеје о преображају друштва.

Питање да ли сељаштво може учествовати у револуционарном процесу спада међу најзначајнија питања на којима се подвојила руска социјалдемократија већ почетком 20. вијека, а и бројне друге социјалдемократске партије током и послје првог свјетског рата. Лењин је бескомпромисно критиковао опортунизам Друге интернационале и њен третман сељаштва у цјелини као реакционарне или, у најбољем случају, инертне снаге. Он је писао бројне реферате, резолуције и радове о аграрном и сељачком питању, а једну од својих најљепших брошура посветио је *Сеоској сиротињи*. Он је у обесправљеним сељацима видио прве и најбоље савезнике пролетаријата и у својим радовима разрадио учење о савезу пролетаријата са полу-пролетерским елементима града и села. На томе учењу болшевици су сељаке увели у непосредну револуционарну борбу и послје октобарске револуције приступили великом социјалистичком експерименту – додјели земље сељацима на једној шестини површине свијета.

Послије првог свјетског рата, готово све социјалистичке и комунистичке партије измијениле су, односно усвојиле нове програме, уносећи у њих одредбе које се реалније и објективније односе и на сељаштво. Коминтерна је, убрзо послје оснивања, пришла организовању Сељачке интернационале као међународне организације револуционарних сељачких покрета. Али, ова краткотрајна, реалнија политичка оријентација према селу и сељаштву није још задуго елиминисала дугогодишњу потцјењивачку политику Друге интернационале у многим радничким партијама, па ни у Комунистичкој партији Југославије.

II

За свестраније разумијевање збивања на селу – његовог економског и политичког живота, па онда и за разумијевање и оцјену одређене политике према селу, првенствено је важно познавање структуре сељаштва у оквиру опште структуре становништва. Када је створена прва југословенска држава – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца – била је то »по својој структури аграрна земља осим неких области које су имале аграрно-индустријски карактер (Словенија, Војводина, један дио Хрватске, Сјеверна Србија)«. ²⁾ Према попису становништва 1921. године, од пољопривреде је живјело 78,9% цјелокупног становништва, а њоме се бавило 80,4% активног становништва. За десет година – према попису из 1931. године – број становништва које је живјело од пољопривреде смањио се само за 2,4%, а број оних који су се њоме бавили за 4,1%. ³⁾ Тенденција смањења пољопривредног становништва није била много изразитија ни у последњој деценији постојања Краљевине Југославије – до 1941. године. Аграрна структура, затечена у Краљевини СХС, представљала је право шаренило –

2) Др. Богдан Стојсављевић: *Сељаштво Југославије 1918 – 1941*, Загреб 1952, стр. 7.

3) Исто, стр. 35-38.

од феудалних и полуфеудалних, преко слободних ситносопственичких, до савремених капиталистичких аграрних односа. С обзиром на такво стање, на појачане захтјеве за земљом и на политичку ситуацију која је одисала изразито револуционарним расположењем сељака и »Влада је морала без оклијевања одредити (...) барем своју аграрну политику«,⁴⁾ а све иоле озбиљније политичке снаге и ту аграрну и цјелокупну своју политику према сељаштву. Најприје се »у циљу смиривања прилика у земљи и придобијању сељаштва за монархију« већ 6. јануара 1919. године појавио Проглас регента Александра, у којем је истакнута његова жеља »да се одмах приступи праведном рјешењу аграрног питања и да се укину кметства и велики земљишни посједи«,⁵⁾ те да се земља подијели »међу сиромашне земљораднике правичном накнадом досадашњим власницима њеним.«⁶⁾ У начелу су све грађанске и већи број сељачких политичких странака прихватиле овај принцип из регентског Прогласа и нарочито се залажући за »правичну накнаду« ранијим власницима земље, претвориле аграрну реформу у друштвено-политички комплот у којем је основни циљ сваке партије био одбрана капиталистичких и велепосједничких интереса и бескрупулозно богаћење појединаца на рачун сељачкоаграрних интересената.⁷⁾ Убрзо послје је регентског Прогласа, 25. фебруара 1919. године, донесене су Претходне одредбе за припрему аграрне реформе, на основу којих се она и спроводила у дјело, јер Закон о аграрној реформи, који је то питање требало да ријешити дефинитивно, није никада ни донесен. Заправо, тек 19. јула 1931. године донесен је Закон о ликвидацији аграрне реформе, којим је буржоаска држава овај проблем скинула с дневног реда. Зато су на снази и били неједнаки критерији аграрне реформе у појединим југословенским земљама, а аграрна политика у цјелини зависила је највише од страначких интереса и компромиса.

До поткрај 1928. године одузет је велепосједницима, уз одштету, дио од око 526.000 јутара земље и подијељен на преко 200.000 породица у Словенији, Хрватској и Војводини; у Босни и Херцеговини су кметски и полукметски односи били, углавном, ликвидирани уз »велике отштете беговима«, али питање беглука није било потпуно ријешено; у Македонији је дио турских чифлука и слободне земље раздијељен српским колонистима, а ликвидација чифлучких односа македонских сељака није спроведена; у Далмацији је недоследност аграрне реформе оставила и даље колонатске односе, а за дио одузете земље плаћене су велике одштете власницима.⁸⁾

Значајније мјере у томе правцу нису ни касније подузимане. За добивену земљу сељаци су плаћали »закупнину која је износила за оранице остоструки износ, а за ливаде и пашњаке десетоструки износ чистог катастарског прихода. Ову закупнину је убирала држава. Велепосједнику је исплаћивала три четвртине, а у име трошкова задржавала је једну четврти-

4) Др Миливоје Ерић: *Аграрна реформа у Југославији 1918 – 1941*, Сарајево 1958, стр. 143.

5) Исто, стр. 153.

6) Цитирано према М. Ерићу, на истом мјесту.

7) Види о томе опширније М. Ерић: *цит. дјело*, стр. 172 – 234.

8) Подаци из Резолуције о привредном и политичком положају Југославије и о задацима КПЈ, усвојеној на Четвртм конгресу КПЈ, новембра 1928. године – Историјски архив Комунистичке партије Југославије (у даљем тексту Историјски архив КПЈ), том II, Београд 1949, стр. 147 – 149.

ну.«⁹⁾ Само неколико ових чињеница указује на прави смисао, карактер и циљеве буржоаске аграрне реформе. Та њена својства у основи је добро оцијенио Четврти конгрес КПЈ, одржан у новембру 1928. године, указујући да је буржоазија аграрној реформи поставила сљедеће задатке: »да избјегне аграрну револуцију и одвуче сељаштво од савеза са радничком класом; да уништи супротности између полуфеудалних односа и капиталистичких продукционих односа (колонат, кметство, итд.); да спроведе дјелимично отуђивање велепосједа са отштетом ради повећања ситних и средњих сопственика и подизања продуктивних снага у пољопривреди; да ублажи заоштрене односе на селу, гдје постоји глад за земљом, помоћу сеобе земљорадника из пасивних крајева у плодне области; да уклони велепосједнике несловенских нација и да их замијени ерпским велепосједницима и капиталистима; да ријешити национално питање у Македонији и Војводини вјештачком колонизацијом; да придобије један дио добровољаца у циљу стварања од њих ослонаца за фашизам на селу и да присили сељачку сиротињу да продаје земљу«.¹⁰⁾

Поред низа крупних проблема, створених око подјеле феудалних и других велепосједа, те црквене, општинске и државне земље, сељаци су у буржоаској Југославији били извргнути читавом низу других облика и форми експлоатације. Он почиње ниском продуктивношћу и неадекватном вриједношћу уложеног рада, које су се највише изражавале у чињеници да су сељаци са мањим посједом имали и лошију земљу и слабије оруђе за њену обраду; те ниским откупним цијенама пољопривредних производа, производа кућне радиности, дрва и другог, чиме су сељаци систематски експлоатисани од трговаца, фабрика, монопола и сл. – па иде даље преко експлоатације приликом откупа земље, закупнине земље, низа одредаба о лову на штету сељака, сервитутних права у Словенији, закупа на пашњаке брдско-планинским сточарима, сегрегације шума и пашњака у Босни и Херцеговини, на Косову и у Санџаку, ревизије сегрегације шума у Хрватској, оштрих казни за шумске штете; – и досеже до експлоатације сељака коју је вршила држава путем кулука, високих пореза, царина, трошарина, такса и монопола. Томе су се придруживали високи прирези општина и области на поједине дажбине држави и, напokon, разни црквени порези и дажбине.

Сељачки дугови, и високе камате на њих, представљали су посебну врсту оптерећења, особито за сиромашне и средње сељаке. Они су и расли сразмјерно степену експлоатације села. Почетком тридесетих година, на примјер, број задужених домаћинстава пењао се и преко 700.000, а дугови су достизали суму од око 6 милијарди и 900 милиона динара.¹¹⁾ Осим тога, највише су се задуживали беземљаши, затим ситни, па средњи сељаци, и то не ради проширене репродукције, већ због сталног дефицита и прехране. Тежак проблем представљала је и латентна глад која је пратила село у пасивним крајевима.

9) Др. Богдан Стојсављевић: цит. дјело, стр. 26 – 27.

10) Као у напомени бр. 8.

11) Види детаљније податке о сељачким дуговима – Б. Стојсављевић: цит. дјело, стр. 79 – 82.

III

Овакво стање на селу у свим југословенским земљама наводи на логичан закључак да је сељаштво кроз читав период постојања југословенске буржоаске државе представљало велику потенцијалну револуционарну снагу у борби за друштвени преображај. Али слојевито и национално хетерогено, оно није било способно за самостално политичко организовање и дјеловање. Његова спремност за ту борбу зависила је, прије свега, од свеукупних друштвено-политичких прилика и способности и оријентације политичких снага које су остваривале утицај на сељаштво. За грађанске политичке странке било је важно да обезбиједи утицај на свом политичком простору, а за револуционарни раднички покрет било је нужно настојање да се сељаци отргну испод утицаја буржоаских и по идеологији њима сличних такозованих сељачких демократских партија, да се сачувају од утицаја тоталитарних и сепаратистичких покрета, да се оријентишу на борбу за своје најнепосредније захтјеве, за ослобођење од капиталистичке експлоатације, и да се ангажују у револуционарној борби за свестрани друштвено-политички преображај.

Крајем првог свјетског рата и у првим годинама постојања Краљевине СХС у свим југословенским земљама развио се снажан сељачки револуционарни покрет, осим у Македонији, »где је доласком српске војске ликвидирао у заметку«. ¹²⁾ Тај покрет је због традиционалне глади за земљом и под утицајем октобарске револуције био спреман, прије свега, да се бори за земљу и за боље услове живота сељака. Сељаци су и сами започели са насилним раскидањем остатака феудалних и полуфеудалних односа, одбијали су разне обавезе и давања, присвајали велепосједничку земљу и подузимали друге стихијне акције све до отворених побуна, директно се сукобљавајући са велепосједницима и органима власти. Само у Србији и Црној Гори није у први план истицана подјела земље, а сви други захтјеви сељачких покрета у читавој Југославији били су готово исти.

Међутим, тим покретима, чији је радикализам режим ублажио и обећањем аграрне реформе, као и због традиционалне потцјењивачке политике социјалдемократа, убрзо су се наметале разне грађанске и сељачке политичке партије, те је на тај начин и спријечена аграрна револуција и други видови класне борбе сељаштва. Словенска људска странка имала је задуго значајан утицај на сељаке и поред не много напреднијих *Samostojne kmetijske* и нешто касније *Kmetijsko-delavske* странке у Словенији. Хрватска републиканска сељачка странка претендовала је од својих почетака да буде општенародна странка хрватског сељачког народа, да би, одустајући 1925. године од свог републиканског програма и уско сарађујући са хрватском буржоазијом, постала типична грађанска странка. Она је остваривала знатан утицај и на сељачке масе, у првом реду хрватске, у Босни и Херцеговини и Војводини. Сељаци у Србији дијелом су се окупљали послуже првог свјетског рата око Савеза земљорадника који се у најбитнијим питањима друштвено-политичког живота Краљевине Југославије није много разликовао од осталих српских грађанских странака. Извјесно вријеме ова организација је имала велику подршку сељака Срба у Босни и Херцегови-

12) М. Ерић: цит. дјело, стр. 145.

ни и, донекле, у Војводини. Сељаци Муслимани били су углавном под утицајем Југославенске муслиманске организације, која их је више окупљала на вјерској и грађанској идеологији, него на програму који би третирао њихове интересе. Повремено је осниван и читав низ мањих сељачких странака и организација, али свима њима, као и поменутиим већим странкама, увијек су као савезници биле ближе разне грађанске политичке странке него раднички покрет. Снажан утицај на сељаштво остваривале су и поједине вјерске организације, чији је антикомунизам премашивао или ишао у корак са антикомунизмом реакционарних грађанских снага.

Раднички покрет у појединим југословенским земљама изашао је из првог свјетског рата идеолошки поцијепан, релативно млад и малобројан у односу на број становништва. Револуционарни талас у Европи 1917 – 1920. године и тежак социјални положај свих радних слојева снажно је утицао и на њихову револуционарну оријентацију. То револуционарно гигање манифестовало се и у стварању Социјалистичке радничке партије Југославије (комуниста), односно Комунистичке партије Југославије, и масовних радничких организација под њеним утицајем. Али концентрисан по градовима и индустријским центрима, окруженим масом сељаштва, и са социјалдемократским погледима на село и сељаштво, револуционарни раднички покрет и његова партија нису у то вријеме из својих »градских острва« могли остварити значајнији утицај на то сељачко море. Другим ријечима, КПЈ није могла да рачуна на подршку сељаштва, док не успије да политичким и пропагандним радом не овлада његовом свијешћу и док га у пракси не увјери у исправност своје политике.

Већ у периоду припрема за Конгрес уједињења – с краја 1918. до априла 1919. године – револуционарно оријентисане снаге радничког покрета у југословенским земљама, под утицајем социјалдемократске политике, нису поклањале већу пажњу револуционарним покретима и акцијама сељаштва. Под доста снажним дојмом да ће све проблеме радништва и сељаштва ријешити »наступајућа свјетска револуција«, оне су чак утицале на смиривање покрета сељака. Осим тога, остајући и даље на социјалдемократским позицијама о националном јединству и једном »српско-хрватско-словеначком народу« и поздрављајући државно уједињење у томе смислу, те револуционарне снаге су се удаљиле и од националних покрета у појединим југословенским земљама у којима је, опет, сељаштво представљало велику потенцијалну снагу. Истина, у револуционарном радничком покрету јасно је истицао да је новостворена држава класна, буржоаска држава, чија изградња не спада међу задатке класно свјесног пролетаријата и против које се треба борити. Међутим, и на самом оснивачком конгресу и у прве двије године легалног дјеловања у Социјалистичкој радничкој партији Југославије (комуниста), односно у КПЈ евидентне су двије контраверзне оријентације. На једној страни се јавља револуционарни занос који је настао више стихијно у тадашњој револуционарној ситуацији у Европи и као резултат чињенице да је раднички покрет у Југославији врло брзо израстао у политичку снагу која је угрожавала основе буржоаског режима, а на другој страни опортунизам, колебљивост и балансирање на тактици компромиса – остаци социјалдемократског идејног и политичког наслеђа – неутралишу или ублажавају прву оријентацију.

Под утицајем првог фактора, Конгрес уједињења је оцијенио да се класне борбе пролетаријата и буржоазије развијају »у велике социјалне ре-

волуције» и да су тиме створени услови »за остварење комунистичке привреде преношењем свију средстава за производњу у руке друштвене цјелине«; осудио је опортунизам Друге интернационале и одлучио да СРПЈ (к) приступи у Трећу комунистичку интернационалу »с циљем да се уништи капитализам и оствари комунистичко друштво«; одбацио је било какву сарадњу са буржоазијом и захтијевао демократске изборе за уставотворну скупштину. Под утицајем другог фактора, чини се компромис већ при утврђивању имена партије; не схвата се револуционарни смисао националног питања и повезаности националноослободилачке борбе са борбом пролетаријата против капитализма, империјализма или хегемонизма у једној вишенационалној држави; не третира се довољно аграрна проблематика и запоставља се политички рад партије на селу.¹³⁾

IV

Потцјењивање проблема села и секташтво у идејно-политичкој дјелатности на селу, које је СРПЈ (к) преузела од социјалдемократије, не значи да је она потпуно дигла руке од ових питања. Прије свега, бригу о њима наметала је савремена ситуација, у којој аграрни проблем и политичка кретања на селу, настала у вези с њим, заузимају врло значајно мјесто и намећу се свим политичким структурама као један од најважнијих стратегијских и тактичких задатака. Отуда се већ на Конгресу уједињења уочава и потреба рјешења аграрног питања и потреба политичког рада на селу. У Резолуцији о аграрном питању истакнуто је да »... пролетаријат захтијева корјенито уклањање свих још постојећих феудалних остатака«, односно »беспоштедно уклањање свих социјалних заостатака прошлости, пуну и дефинитивну експропријацију и посљедњих остатака феудализма«, те »не признаје феудалним посједницима права ни на какву накнаду«. Захтијева се да се сељацима, кметовима и колонима »бесплатно, на рачун крупних капиталиста, капиталистичких удружења и банака, стави на располагање пољопривредни инвентар и средства за подизање кућа и пољопривредних стаја«. Идеја о социјализацији великих посједа сматра се утопијом због тога што се социјализам не може дјелимично остварити у оквиру капиталистичког друштва, него »само експропријацијом политичке и економске моћи буржоазије и потпуном ликвидацијом капиталистичког покрета«. Зато се захтијева подјела велепосједничке земље сељацима преко сељачких вијећа »која образују сви они који на тим имањима фактички раде«. Од такве подјеле, ипак, се изузимају велики посједи настали »у процесу капитализације земљорадње«. У другом дијелу Резолуције говори се о политици партије на селу. Због увјерења да је немогуће »уједињење пролетаријата и сељака у једну класу« као и због процеса диференцијације на селу у којем по оцјени Конгреса »сељачки пролетерски елементи (...) прилазе варошком пролетаријату«, а на другој страни »иаступа уједињавање сеоске буржоазије с варошком«, синдикалним и политичким организацијама пролетаријата ставља се у задатак »да на оне прве, пролетерске сељачке еле-

13) Види о томе детаљније Подлогу уједињења, Практични акциони програм и друге документе Конгреса уједињења. – Историјски архив КПЈ, том II, Београд 1949, стр. 1 – 26.

менте, распрострају свој утицај, да их око себе групишу и уведу у борбу против капитализма и за остварење социјализма». У том циљу Конгрес налаже да се на селу оснивају партијске, а тамо гдје има већи број најамних радника и синдикалне организације, које у агитацији и пропаганди међу сељацима не смију »прећуткивати ниједан битан принцип социјализма и ниједан класни захтјев пролетаријата. Свако практично питање које живот села истиче мора се посматрати кроз призму економског материјализма и рјешење његово доводити у пуну сагласност с крајњим циљем пролетерске класе. Село и односе на селу треба проучавати ради правилније оријентације и свако питање обрађивати у штампи ради успјешније пропаганде и агитације», закључује се у Резолуцији.¹⁴⁾ Поред објашњења и разраде ових задатака Конгреса у партијској штампи, Извршни одбор СРПЈ (к) подузима и друге мјере. У циркуларном писму свим партијским организацијама, од 11. новембра 1919. године, дају се подробније директиве за рад на селу нарочито међу »пролетаризованим сељацима, односно међу сеоском сиротињом«, за отварање читаоница, растурање штампе и формирање повјереништава;¹⁵⁾ у »Руководним начелима у општинским изборима«, почетком 1920. године основна девиза партије је: »сва власт радном народу у вароши и на селу, организовано у радничка и сељачка вијећа«, јер ће тек тада и »мјесне комуне претворити у своје органе«;¹⁶⁾ а у посебном прогласу »Радном народу села«, априла 1920. године, објашњавајући му да у Краљевини СХС остаје »стално последњи«, »вечито понижен« и да не очекује никаквог добра од нових »господара и њихових партија«, СРПЈ (к) позива сељаке да ступе у њене организације и да се солидаришу са радницима који су заједно с њима израбљивани од истог експлоататора.¹⁷⁾ Тако је крајем 1919. и првих мјесеци 1920. године био наступио један интервал интензивнијег рада на селу, који је наговјештавао озбиљније схватање значаја села »за успјех пролетерске револуције у изразито аграрној земљи каква је била Југославија«. ¹⁸⁾ У Србији, Македонији, па и у Хрватској и другим крајевима створене су биле бројне сеоске организације КПЈ, а у Бањој Луци је покренут недјељни лист »Народни глас«, специјално намијењен »сељацима и полупролетаријату«.

Социјалистичка радничка партија Југославије (комуниста) истакла је, неоспорно, радикалне захтјеве за рјешење аграрног питања, а и њена оријентација на политички рад на селу представљала је логично и исправно опредјељење. Али и једно и друго остали су само начела партијске политике, јер у то вријеме није било довољно ни спремности ни воље за практично спровођење ових програмских задатака у живот. Ипак се њена активност претежно сводила на захтјеве за укидање феудалних односа, а нису организоване значајније акције радника и сељака, путем којих би се извршио притисак на режим да ефикасније и радикалније рјешава аграрне и друге проблеме села, иако је за такве акције постојало расположење и спремност

14) Види Резолуцију – Историјски архив КПЈ, том II, Београд 1949, стр. 21 – 22.

15) Циркулар ИО СРПЈ(к) упућен мјесној организацији Сопот – Архив Предсједништва ЦК СКЈ, Београд (у даљем тексту А ПЦК СКЈ), ЦК КПЈ 1919/6.

16) Руководна начела у општинским изборима – А ПЦК СКЈ, Београд, ЦК КПЈ 1920/1.

17) Проглас СРПЈ(к) »Радном народу села« – А ПЦК СКЈ, Београд ЦК КПЈ 1920/4.

18) Преглед историје Савеза комуниста Југославије, (СКЈ), Београд 1963 (изд. латиницом), стр. 57.

сељака. Осим тога, партија се »својим схватањима о капиталистичким великим посједима«, како то исправно констатује др Миливоје Ерић у књизи *Аграрна реформа у Југославији 1918 – 1941. год.*, »изолирала од покрета и тежњи сељачких маса и дозволила да те масе и даље воде буржоаске странке заваривајући их да ће им дијелити велепосједничку земљу«. ¹⁹⁾

На Вуковарском конгресу КПЈ, јуна 1920. године, аграрно питање, село и сељаштво третирани су много мање него на Конгресу уједињења, под утиском да је »економска и кроз (...) ову политичка криза (краљевине СХС – Н. Б.) само дио свјетске економске и политичке кризе«, те да ће се разријешити, као и у читавом свијету »Свјетском социјалистичком револуцијом«. ²⁰⁾ У Програму партије, усвојеном на овом Конгресу, само се спомиње »социјализација великих посједа«, ²¹⁾ за разлику од оснивачког конгреса, који ту идеју сматра утопијом, та социјализација се уско повезује са социјализацијом капиталистичких индустријских, трговачких, саобраћајних и других предузећа, банака и рудника. Што се спровођења аграрне реформе тиче, Конгрес је истакао као задатак енергично залагање »на потпуном рјешавању аграрног питања одузимањем свих великих посједа и уступањем са одговарајућим инвентаром и без икакве накнаде сељачким вијећима која образују они који земљу стварно обрађују«, и вођење најенергичније акције »за откривање свих превара и злочина буржоазије при рјешавању аграрне реформе«. ²²⁾

У јесен 1920. године, током предизборне кампање за Уставотворну скупштину, јача поново активност КПЈ на селу, али је у њој дошло до изражаја »непознавање основних проблема села и сељаштва«, ²³⁾ што је ту активност увелико сужавало. Није показано разумијевање ни за отворене побуне сељака које су избиле као последица њиховог дубоког незадовољства економским положајем и политичким стањем. Остајући само на начелима и пропаганди тих начела у штампи и изборној борби у другој половини 1920. године, остављајући за собом дилеме шта у датом моменту практично чинити, не подузимајући никакве организоване акције за реализацију аграрне реформе, КПЈ је дочекало »Обзнану« и крај своје легалне дјелатности.

Под режимом »Обзнане« до законске забране рада КПЈ, 2. августа 1921. године, онемогућена је било каква масовнија активност и у граду и на селу. У том седмомјесечном раздобљу једино је пленум Централног партијског вијећа у два маха – у априлу и јуну ²⁴⁾ поред бројних проблема који су Партији били наметнути забраном, разматрао и проблеме села. На априлској сједници утврђен је став да КПЈ треба »индиректно« да помаже формирање и јачање лијевих крила у сељачким партијама, искоришћујући их тактички »у борби против реакције капиталистичко-монархистичких клика«, те да такву тенденцију треба подржати и у Хрватској републиканској сељачкој странци, у којој »леви елементи показују тежњу да воде борбу

19) М. Ерић: цит. дјело, стр. 211.

20) Резолуција »Политичке ситуације и задаци Комунистичка партије у Југославији« – Историјски архив КПЈ, том II, Београд 1949, стр. 39.

21) Програм КПЈ – Историјски архив КПЈ, том II, Београд 1949, стр. 34.

22) Као у напмени бр. 19.

23) Преглед историје СКЈ, стр. 66.

24) Исто, стр. 75.

против целокупног данашњег постојећег државног и друштвеног поретка». На јунској сједници потврђена је ова оријентација и прихваћена одлука Друге конференције Балканске комунистичке федерације о стварању револуционарног пролетерског и сељачког фронта. Међутим, задуго ће то остати само ставови руководства које је онемогућено да их примијени у пракси послје доношења Закона о заштити државе.

V

Унутрашњи политички живот у Југославији, од 1921. до завођења шестојануарске диктатуре 1929. године, развијао се у оквирима крњег парламентаризма. Путем централистичког државног уређења српска буржоазија на челу с двором била је упорна у очувању своје хегемоније. Борбу буржоазије потлачених нација, односно опозициону борбу грађанских, па и сељачких политичких партија за подјелу власти, она је неутралисала или разбијала мањим уступцима и подмићивањем, а тамо гдје је ова борба попримала обиљежја националног покрета, поред ових мјера, режим се није устегао ни притиска и силе, користећи се при томе недоследношћу и неодлучношћу водећих буржоаских снага тих покрета.

У овом периоду, карактеристичном по извјесној стабилизацији капитализма у европским и југословенским размјерама, као и по одступању у међународном радничком покрету и отрјежњавању од илузија о свјетској пролетерској револуцији, КПЈ забрањена »Обзнаном« и Законом о заштити државе, развијала се и дјеловала под изванредно тешким условима. Мјере режима против револуционарног радничког покрета, које су КПЈ и њено руководство изненадиле и по форми и по размјерама, изазвале су оштру кризу, прије свега, у њој самој, због чега је дошло до осипања чланства и престанка рада читавих организација, нарочито оних малобројних на селу. Био је потребан период од неколико година да се проријеђе организације среде и преоријентишу на илегални рад и да се подзму озбиљнији кораци на стварању могућности за легалну или бар полулегалну активност КПЈ и за покретање неких листова под њеним утицајем. Убрзаније преодолјевање кризе ометале су несугласице у врховима Партије, настале појавом двоструког руководства – у земљи и иностранству – и њихових разлика о компетенцијама. Али, много дубљи карактер и теже посљедице за активност Партије имала су идејно-политичка разилажења у ставовима према националном, синдикалном, организационом, па и сељачком питању, на којој основи се снаге у Партији подвајају у десну и лијеву фракцију, чија је борба током двадесетих година са теоретских и практичних расправа о овим најактуелнијим питањима политичке и револуционарне борбе прерасла у беспринципијелну полемику и сукобе.

Борба за радно сељаштво двадесетих година још увијек је у КПЈ схватана више као средство политичке борбе, него као стална и чврста оријентација за остваривање стратешких циљева Партије. У вези с тим јављао се у расправама и хватао коријена у пракси стаљинистички третман сељаштва као трансмисије, привременог савезника и привремене резерве револуције, те као аморфне социјалне масе са »двије душе«. Рецидиви таквих

схватања били су присутни у партијској политици све до оријентације на народнофронтовску политику КПЈ, средином тридесетих година.

Остваривање утицаја на сељаштво, поред свих поменутих фактора, зависило је, у доброј мјери, и од политике КПЈ у националном питању. Превазилазећи унитаристичко схватање о »једној држави и једној нацији«, у овом периоду у Партији су, под снажним утицајем Коминтерне, били присутни и ставови да треба ићи на »разбијање Југославије као империјалистичке творевине«, односно на »издвајање Хрватске, Словеније и Македоније из састава Југославије и стварање од њих независних република«; актуелизоване су наизмјенично идеје о балканској, балканско-подунавској или свјетској федерацији совјетских република и слично, – а то је широким народним слојевима, притиснутим социјалним и националним угњетавањем у самој Југославији, било далеко и непознато. Недовољно јасни ставови о националном питању и уређењу државе значили су за КПЈ губљење савезника у националним покретима угњетених нација, у којима је сељаштво представљало најмасовнију структуру. Па ипак је КПЈ – уочавањем националне проблематике, повезивањем борбе за рјешење националног питања са борбом радничке класе за социјални преображај, као и истицањем у први план своје политике непосредних захтјева сељаштва и изграђивањем јаснијег става према сељаштву као савезнику радничке класе – постепено изналазила своје сопствене путеве револуционарне борбе.

Ову еволуцију политике према селу и сељаштву могуће је пратити анализом докумената партијских конференција и конгреса, те летака, прогласа и разних упутстава, а они током двадесетих и прве половине тридесетих година и представљају главни вид дјелатности на томе плану. Већ од почетка илегалне дјелатности у Партији се уочава елементарна потреба јединства радника и сељака и борбе за сељачке масе, као и истицање у први план агитације и пропаганде непосредних интереса тих маса. Али притиснута фракционашћом, секташћом и малобројна, што јој онемогућава масовну, конкретну политичку активност на селу, она не постиже значајније резултате.

На Првој земаљској конференцији КПЈ, јула 1922. године у Бечу, преовладало је и прихваћено у Резолуцији о политичкој ситуацији и задацима Партије схватање деснице да партијске организације треба да »обухватају само стварну елиту комунистичког радништва и служе као инструмент за пропаганду у маси.«²⁵⁾ У дискусији о коминтерниној Резолуцији о јединственом фронту радничке класе неки делегати су истицали да је она прилагођена приликама индустријски развијених земаља и да би, примијењена у Југославији, подразумевала организационо јединство са реформистима и центрумашима који »с полицијом изводе јединствени фронт против радника«, што је по њима неодрживо. Они су сматрали да у Југославији, под паролом јединственог фронта, треба остварити јединство радника и сељака. Али је и у овом питању усвојен став деснице да треба прихватити коминтернину верзију резолуције.²⁶⁾

25) Види *Преглед историје СКЈ*, стр. 96 и Јулијана Врчинац: *Рад и закључци Прве, Друге и Треће конференције КПЈ*, Историја XX века, Зборник радова I, Београд 1959, стр. 339.

26) Исто, стр. 248.

У оцјени политичке ситуације, на Другој земаљској конференцији – маја 1923. године у Бечу – истакнуто је да аграрни проблем представља за Партију »једну од најважнијих области рада«, а за буржоазију »једну од тешкоћа консолидације«. Оцијењено је да пролетаријат није обратио довољно пажње аграрном питању када је он био акутан – 1918. и 1919. године – односно »када је сиромашно пролетерско сељаштво било способно да проблем реши најрадикалнијим путем – у најпогодније време када држава није још располагала добрим апаратом силе«, али да ни Партија, последице формирања, није томе питању посветила одговарајућу пажњу – није имала свој аграрни програм и план рада на селу. На основу тих оцјена, Конференција је заузела становиште да је за Партију врло важно да у радикалном рјешавању аграрног проблема у корист сељака без земље узме највиднијег учешћа и да на тај начин прошири свој утицај на сиромашне сељачке масе. Због тога се у »Непосредним задацима«, као приоритетно, истиче и: »Стварање аграрног програма партије, развијање пропаганде на селу и израда упутстава за рад комуниста на селу.«²⁷⁾ Иако позитивна, ова оријентација је била осакаћена за масовни рад једне малобројне политичке организације, због њене опредијељености да своју активност усмјери, готово искључиво, на »сиромашно пролетерско сељаштво«.

Проблематика села и сељаштва први пут је свестраније разматрана у дискусији последице Друге и на Трећој земаљској конференцији КПЈ, почетком јануара 1924. године. Јасније су освијетљени карактер Југославије као аграрне земље, имовински аграрни односи у њој и изигравање аграрне реформе од стране буржоазије; анализиран је положај сељака и указано на процес осиромашавања сеоског становништва, те на његово опозиционо и револуционарно расположење у таквој ситуацији; оцијењено је да је пobjеда радничке класе могућа »само под условом да њену борбу против капиталистичког угњетавања потпомогну и у њој суделују широке сељачке масе«, па се зато заговара »да насупрот блоку феудалаца и буржоазије буде остварен блок радника и сељака«. Да би се таква политика реализовала, Конференција сматра да треба: »стално истицати паролу радничко-сељачке владе«, која би требало бити »идеја водиља« цјелокупне партијске политике; предложити заједничке акције сељачким партијама и организацијама у свим случајевима »у којима су тангирани интереси радника и сељака«; подупирати сваку опозициону и револуционарну тенденцију и струју међу сељацима и ступити у везу са љевичарским елементима у сељачким партијама, не напуштајући своје принципијелно гледиште о томе да треба отргнути »сеоске пролетере и ситне сељаке (...) испод уплива богатих сељака и сеоске буржоазије«. Међу кокретне захтјеве за рјешење аграрног питања у Резолуцији су истакнути експропријација »свих феудалаца« и велепосједа изнад 30 ха без икакве накнаде и подјела земље радном становништву тамо гдје је и одузета; укидање »свих плаћања терета, закупнина, обавеза, хака итд.«; конфискација све црквене, самостанске и вакуфске земље и укидање свих црквених дажбина; да се сељацима поврати новац који су велепосједницима морали платити као закуп, хак и слично и да велепосједници врате новац који им је држава исплатила у виду откупнине земље; да земља која је сељацима дата у закуп на четири године одмах буде проглашена њиховом својином; да се укину сви прописи који су у неким крајевима да-

27) Исто, стр. 259 – 260.

вали привилегију искориштавању земље само старосједиоцима и богатим сељацима; да се осигура исхрана пасивних крајева непосредним порезом на богаташе и буржоазију; да се сељацима осигурају јефтини кредити за набавку пољопривредних машина и алата; да се енергично сузбије лихварство, сиромашни сељаци ослободе свих пореза, укине кулук, те да се амнестирају сви осуђеници и укну друге казне сељацима због учешћа у ранијим аграрним немирима.²⁸⁾ Конференција се изјаснила за утврђивање још потпунијег аграрног програма КПЈ, па је формирана и комисија за рад на том програму.

Сасвим је уочљиво да је Трећа конференција КПЈ учинила значајан корак напријед у изграђивању става према сељаштву као савезнику радничке класе и у уочавању потребе борбе за разрјешавање на јрупнијих проблема села као пута за остваривање тог савеза и свог утицаја на село. Такав став омогућио је Партији јачи продор на село и повезивање са сељачким масама. Нарочито је на том плану кориштена легална дјелатност Независне радничке партије Југославије, у чијој штампи је објављена и за јавност прилагођена резолуција Треће конференције КПЈ о аграрном питању и о раду на селу, као и низ чланака који су разрађивали поставке те резолуције. Руководства и организације НРПЈ су и у практичној активности спроводили ту политику КПЈ, коју је пленум Земаљског вијећа на одређен начин легализовао у својој Резолуцији о аграрном питању, усвојеној на сједници 13 – 14. априла 1924. године.²⁹⁾

Особито је у овој Резолуцији разобличена политика режима и буржоаских партија према селу и сељаштву, истакнути су захтјеви за рјешење аграрног питања подударни захтјевима, КПЈ само прилагођени за легално публикување, а отворено је наговјештен појачани политички рад на селу. Таква активност убрзо је резултирала одлучнијим и борбенијим иступањем сељака у Хрватској, Словенији, Босни и Херцеговини, и одржавању масовних и успјешних радничко-сељачких конференција и зборова и манифестовању њиховог јединства, па чак и у стварању лијевих крила у неким организацијама Хрватске републиканске сељачке странке.³⁰⁾

И ови скромни успјеси КПЈ на повезивању с масама и уопште у њеној револуционарној активности изазвали су подозрење, а затим и оштро реаговање буржоаског режима. Оно се манифестовало у отвореном подстицању разних националистичких профашистичких организација против револуционарног радничког покрета и у забрани свих легалних и полулегалних организација и институција које су дјеловале под утицајем КПЈ, средином 1924. године, што је за дуже вријеме омело активност Партије и на селу. Због тога је и на забрану Хрватске републиканске сељачке странке као нову мјеру политичког терора, крајем 1924. године, реаговао само ЦК КПЈ својим летком »Радницима, сељацима и свим угњетеним народима Југо-

28) Резолуција о аграрном питању у Југославији и о раду на селу – Историјски архив КПЈ, том II, стр. 77 – 82.

29) Исто, стр. 302 – 307.

30) Преглед историје СКЈ, стр. 119 – 120.

славије»³¹⁾ у којем се указује да најновији терор великосрпске буржоазије, »послије насилничког напада на Независну Радничку Партију«, прераста и у формално објављени »рат хрватском народу и радницима и сељацима Југославије, сељаци се позивају на отпор том терору у савезу са радничком класом и осталим угњетеним народима Југославије. Овако отворено ступање у одбрану ХРСС подузето је због увјерења да радничке и сељачке масе у њој још увијек виде најснажнију легалну опозицију режиму и чиниоца који може утицати на ублажавање привредне и аграрне кризе. Али је већ четврти дан послје изјаве представника ХРСС у Народној скупштини о признању Видовданског устава и централистичког режима, (27. 3. 1925), ЦК КПЈ оштро осудио такву политику странке као »курс капитулације пред монархијом и хегемонијом« и критички оцијенио недовољно ангажовање КПЈ, која је далеко више могла учинити на формирању једне револуционарне левнице у тој странци.»³²⁾

Трећи конгрес КПЈ, маја 1926. у Бечу, углавном је потврдио Резолуцију о аграрном питању у Југославији и о раду на селу, коју је усвојила Трећа партијска конференција. У својој Резолуцији о аграрном и сељачком питању³³⁾ утврдио је да аграрни проблем у Југославији у раздобљу између та два партијска скупа »није изменио ниуколико своје основне битне ознаке«, да аграрно питање није ријешено ни у једној од области у којима је постојало, да се владајућој буржоазији у нерјешавању аграрног питања и сузбијању свих прогресивних сељачких захтјева сада придружила и Хрватска сељачка странка, те да цјелокупно искуство, од стварања Краљевине СХС, показује »да се аграрно питање не може решити другим путем него отвореном револуционарном борбом сељаштва у савезу и под вођством револуционарног пролетаријата«. Оцјењујући »да аграрно и сељачко питање у држави СХС игра једну од прворазредних улога у политичком животу земље«, а да се КПЈ све до тада у највећој мјери задржавала »на опредељивању свога теоретског става«, Конгрес је утврдио следеће практичне задатке Партије у том домену дјелатности: спровести у дјело резолуцију из 1924. године; пропагирати и практично организовати у сеоским масама револуционарни начин рјешења аграрног питања; посебну пажњу посветити рјешавању аграрног проблема у крајевима гдје живе сељачке масе потчињених нација; разголитити у масама лажи буржоаске аграрне реформе и осујетити доношење аграрног закона који је режим припремио да би санкционисао тренутно стање; паролу јединственог фронта радника и сељачка пропагирати и практично проводити не као маневар, него као најважнији и трајан задатак, помоћи и организовати рад синдиката пољопривредних радника и разних сеоских културних, просвјетних и других организација; у оквиру рада на селу помоћи јачање левичарских струја у »земљорадничким покретима«; партијским организацијама и повјереницима на селу посветити највећу пажњу и читав партијски рад, као и агитацију и пропаганду

31) А ПЦК СКЈ, Београд, – ЦК КПЈ 1925/2. Овај летак је у очигледној вези са прогласом Сељачке интернационале у Москви »Сељацима цијелог свијета«, са сличним садржајем и захтјевом да прогресивни сељачки покрети дигну глас против терора великосрпске буржоазије у Југославији. – Види фотокопију летка у Архиву Председништва ЦК СКЈ – Крестинтерна 16.

32) Види Тезе о политичкој ситуацији створеној послје избора и о задацима Комунистичке партије Југославије, од 31. марта 1925 – А ПЦК СКЈ – ЦК КПЈ 1925/7.

33) Историјски архив КПЈ, том II, стр. 119–126.

конкретизовати према специфичним потребама појединих области. Конгрес је нарочито нагласио нужност да КПЈ »ни једно важно питање на селу не пропусти без покретања сељачких маса, без подстицања и организовања акција, зборова, митинга, манифестација итд., колико год се за то могућност укаже; да, једном речи, пређе на стварни рад у сељачким масама и освоји их за комунистичку аграрну и сељачку политику«. ³⁴⁾

Заједно са Резолуцијом Треће земаљске конференције ово је у тадањим друштвено-политичким условима био и доста реалан и доста еластичан програм партијске политике на селу. Недостајала је само његова практична реализација, баш у то вријеме – у другој половини двадесетих година, када је наступајућа аграрна криза наметала све тежи положај свим слојевима сељаштва великим падом цијена пољопривредних и порастом цијена индустријских производа и наглим порастом сељачких дугова праћених зеленашким каматама. Међутим, у условима фракцијске идејно-политичке поцијепаности која је појачана послје Трећег конгреса и крутог политичког става према сељачким покретима и политичким партијама, који је наметала и Коминтерна, мало је шта реализовано од програмиране партијске политике на селу. Такво стање и гледање илуструју добрим дијелом и леци ЦК КПЈ и СКОЈ-а – »Сељаци и радници уједините се у заједничкој борби« и ЦК КПЈ – »Браћо сељаци«, из друге половине 1928. године.³⁵⁾ У првом се легку сељаци и радници позивају на револуционарну борбу против режима, раскринкава се Сељачко-демократска коалиција и истичу се захтјеви за самосталну радничко-сељачку републику и федерацију радничко-сељачких република на Балкану, те конкретније да се организује неплаћање пореза и других намета, као и сељачких дугова. И другим летком, на сличан начин, позивају се сељаци у заједничку акцију са радничком класом како би остварили своја права на земљу и слободу. Ту активност би, како се каже у овим лецима, требало да организују тајни радничко-сељачки одбори. Нема већих разлика у ставовима и начину организовања активности на разрјешавању аграрног и сељачког питања, које препоручује Четврти конгрес КПЈ, новембра 1928. године у Дрездену. У Резолуцији о привредном и политичком положају Југославије и о задацима КПЈ овим питањима је посвећено поглавље: Аграрна криза и положај сељаштва и дио поглавља Стратегија, тактика и задаци КПЈ, под насловом Изградња савеза радника и сељака.³⁶⁾ У првом поглављу углавном се констатује да ни у то вријеме буржоаска аграрна реформа није дала никакве значајније резултате, да је диспаритет у цијенама пољопривредних и индустријских производа поражавајући за сеоску привреду у цјелини, да су катастрофалне посљедице смањења жетве и извоза довеле до глади ширих размјера и да је презадуженост и пореска преоптерећеност довела до несносног положаја највећи дио сеоског становништва. На основу претходних ставова и ових оцјена Конгреса, утврђена је основна програмска парола КПЈ: »Изградња савеза радника и сељака« са захтјевом да »Цела Партија треба да буде свесна да је најважније питање садашњости борба између буржоазије и пролетаријата за сељаштво« и да се због тога читав партијски рад на селу треба да креће у три правца: по партијској линији, по синдикалној и по ванпар-

34) Исто.

35) А ПЦК СКЈ – ЦК КПЈ 1928/14 и 1928/15.

36) Историјски архив КПЈ, том II, стр. 147 – 149 и 159 – 162.

тијској линији (тј. по линији Сељачке Интернационале). Доста реално је уочавано да ће Партија моћи да изгради савез радника и сељака »само ако буде знала да продуби и прошири свој рад на селу, да мобилише сељачке масе у борби за конкретне делимичне захтеве и да повеже ту борбу с борбом за радничко-сељачку власт«. Таква активност требало би да садржи стално праћење и раскринкавање буржоаске аграрне реформе и борбу за рјешење аграрног питања на принципима које је већ истакла КПЈ; борба против изгладњивања становништва, прекомјерним извозом и беспштедном шпекулацијом прехранбеним артиклима; борба против банака, лихвара и шпекуланата, за поништење сељачких дугова и за обезбјеђење бескапиталних или јефтиних пољопривредних кредита, борба против капиталистичких картела и државних монопола, пореске преоптерећености и огромног државног буџета, те против рата, фашизма и бијелог терора. Па иако је уочавано да још »не постоји непосредна револуционарна ситуација«, реализам програмиране активности у борби за рјешење аграрног и сељачког питања губио се у нереалној процјени цјелокупне ситуације у Југославији тога времена, у наглашеној оријентацији на »полупролетере и сиромашно сељаштво«, у покушајима стварања »тајних радничко-сељачких одбора« и »сељачких обранбених чета«, умјесто кориштења свих могућих легалних облика и форми политичког рада на селу, што би било далеко једноставније и корисније за једну партију која је била малобројна, недовољно организована и недовољно јединствена усљед фракцијских борби.

* * *

Процес убрзанијег ослобађања од догматског приступа питању села и сељаштва, као и многим другим питањима партијске политике, захвата снажније КПЈ током тридесетих година и непосредно уочи априлског рата 1941. године. У сукобу са режимом шестојануарске диктатуре, уз погрешан курс на оружану борбу која је више личила на махање црвеном марамом слабашиног и невјештог тореадора пред разјареним биком, КПЈ је претрпјела велике губитке. Али су управо те поуке и нови револуционари кадрови, који су прошли сурову школу робије, били они пресудни фактори који утичу на оријентацију Партије на масовни пропагандни, политички и практични револуционарни рад у синдикатима, међу омладином, па и на селу. У активности КПЈ током 1932 – 1934. године видимо само наговјештаје тог новог курса; 1935 – 1937. године он се још јасније обликује; а та јасно формулисана народнофронтска политика КПЈ од 1937. године отворила је пут масовној политичкој активности и стварању партијских организација на селу. Уочи рата КПЈ прима у своје редове доста кадрова сељачког поријекла, који су непосредније осјећали проблеме села, реалније процјењивали конкретну ситуацију одређеног краја и организовали одговарајуће политичке акције, што је далеко убрзаније доприносило јачању утицаја Партије на сељачке масе. Сељаштво, на тај начин, постаје врло значајан фактор у револуционарно-демократском покрету, у оквиру којег се реализују дотадање паролe о савезу радника и сељака. Потпуно незадовољно својим економским и политичким положајем, разочарано у грађанску политику, оно је постало потенцијална снага револуције. Само још један корак на угрожавању елементарних слобода и голе егзистенције – фашистичка окупација и национална издаја буржоазије – учинио је да се сељаштво масовно

уклучи у ослободилачки рат и социјалистичку револуцију под руководством КПЈ.

Овај процес представља врло значајан и интересантан историјски феномен, који захтијева своје потпуније научно објашњење. Његове токове у Хрватској врло успјешно је приказао Иван Јелић у својој књизи *Комунистичка партија Хрватске 1937 – 1941,*³⁷⁾ али остаје акутна научна потреба да се он истражи, обради и оцијени у оквиру читаве Југославије.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS DORF IN DER POLITIK DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI JUGOSLAVIENS IN DER ZEIT VON 1919 BIS 1929

Im Artikel wird die allgemeine Politik der KPJ gegenüber dem Dorf und dem Bauerntum, seit ihrer Gründung 1919, bis zum Jahr 1929 erörtert. Damit werden die Standpunkte der KPJ in Anbetracht der Agrarverhältnisse und der sozial-politischen Einstellung des Bauerntums, sowie die propagandistischen und politischen Massnahmen und Aktionen überhaupt, die von der KPJ im Kampf für das Bauerntum als ersten und wichtigsten Verbündeten des Proletariates, in Betracht gezogen.

Die Politik der KPJ dem Dorf und Bauerntum gegenüber, wird während dieser Zeit durch Standpunkte die bereits in der internationalen Arbeiterbewegung, bzw. in der Sozialdemokratie vor dem Ersten Weltkrieg, gebildet wurden, gezeichnet. Es wird auf ihre wichtigsten Eigenschaften hingewiesen. Um die Oekonomie und das politische Leben der Dörfer allseitiger zu verstehen, und eine bestimmte Politik gegenüber dem Dorf zu gestalten, wird vor allem die Kenntnis der Struktur des Bauerntums im Rahmen der gesamten Bevölkerung vorausgesetzt. Der Autor trägt sie in diesem Artikel in ihren Elementarzüge, und paralellisiert sie mit einer Darstellung der Einflüsse verschiedener bürgerlichen Parteien auf das Bauerntum vor.

Schwere ökonomische Lage des Grossteils der Dorfbevölkerung in allen jugoslavischen Ländern, ebenso wie die Politik der nationalen Unterdrückung, machten das Bauerntum im jugoslavischen bourgeoisen Staat zu einer potentiell revolutionären Kraft im Kampf um die soziale Umwandlung. Im ersten Dezennium ihres Bestehens und Wirkens entfaltete die KPJ ihre Politik gegenüber der Dorfbevölkerung aufgrund der Erkenntnisse die einerseits die Rolle des Dorfes und des Bauerntums in der ideologisch-politischen Tätigkeit unterschätzte, was als ein Erbe der Sozialdemokratie zu betrachten ist, andererseits aber in der Akzeptierung des Bauerntums als eines wichtigen Verbündeten. Die KPJ entfaltete ihre Tätigkeit jedoch in den schweren Umständen der Illegalität, sie war gering an Zahl und ohne eines gründlicheren und reiferen Programmes der Aktion im Dorf. Aus diesem Grunde wurde das Programm sehr langsam realisiert, und die Agitation und Propaganda wurden praktisch auf Parolen über die Grundprinzipien des revolutionären Kampfes beschränkt.

Durch diesen Prozess hatte die KPJ trotz allem ihren eigenen Weg im Kampf um ein festiges Bündnis der Arbeiter und Bauern geschlagen. Eine solche Eistellung hatte dann während der Volksfront-Politik der KPJ in den dreissiger Jahren, sowie unmittelbar vor dem Aprilkrieg 1941, weit wichtigere Resultate gebracht. Auf ihren Fundamenten wurde dan das Bauerntum für eine masenhafte Anteilnahme im Befreiungskrieg und in der sozialistischen Revolution vorbereitet.

37) Иван Јелић: *Комунистичка партија Хрватске 1937 – 1941*. Загреб 1972 – Види поглавље: *Политика Комунистичке партије Хрватске на селу*, стр. 151 – 169 и *Јачање односа на селу*, стр. 276 – 298.